

Anglia

RAPORTET ME LIGJIN VENDOR

Seksioni 3(1)

Për aq sa është e mundur, legjislacion primar dhe dispozitat nënligjore duhet të shqyrtohen dhe miratohen në pajtim me të drejtat e Konventës.

Anglia

MARRËDHËNIET ME LIGJIN VENDOR

MEGJITHATË:

Seksioni 3(2)(b)

Kjo pjesë nuk ka ndikim në vlefshmërinë, vazhdimësinë e funksionimit apo zbatimin e çfarëdo legjislacioni primar, që nuk është kompatibil.

Anglia

OBLIGIMI PËR MBROJTJE – 1

Seksioni 6

- (1) Është e paligjshme që një autoritet publik të veprojë dhe të sillët në kundërshtim me të drejtat e Konventës.
- (2) Nëseksion (1) nuk aplikohet ndaj një ligji nëse, për shkak të apo më tepër dispozitave, autoritet, nuk kanë mundur të veprojnë ndryshe.

Anglia

OBLIGIMI PËR MBROJTJE – 2

Seksioni 19

- (1)(a) Ministri i Mbretërisë që është përgjegjës për një Ligj në akëcilën Dhomë të Parlamentit duhet të deklarojë se sipas mendimit të tij dispozitat e Ligjit janë në pajtim me të drejtat e Konventës.

Anglia

MJETET LIGJORE- 1

Seksioni 7

- (1)(a) Personi i cili pretendon që autoritetet publike kanë vepruar (apo që beson se kanë vepruar) në aso mënyre që sipas Seksionit 6 (1) konsiderohet e paligjshme, ka të drejtë të hapë procedurë gjyqësore kundër autoriteteve sipas këtij Akti (Ligji) në një gjykatë apo tribunal të caktuar.

Anglia

MJETET LIGJORE- 2

Seksioni 8

Kur kemi të bëjmë me veprimeve të autoriteteve publike [...] për të cilat gjykata konsideron se janë [...] të paligjshme, atëherë gjykata mund të japë apo të sigurojë aso ndihme apo mjetesh, apo të lëshojë aso urdhëri, brenda kompetencave të saj, për të cilin konsideron se është i drejtë dhe adekuat.

Anglia

MJETET LIGJORE– 3

Seksioni 4

(2) Nëse gjyqi është dakord se dispozitat [e legjislacionit primar] nuk përputhen me të drejtat e Konventës, atëherë mund të bëjë një deklaratë lidhur me këtë papajtueshmëri.

Anglia

REAGIM– 1

Seksioni 5

(1) Në rastet kur gjyqi konstaton se ka papajtueshmëri, Mbretëria ka të drejtë të veprojë në pajtim me vendimet e gjyqit.

Anglia

REAGIM– 2

Seksioni 10

[nëse është konstatuar se një dispozitë ligjore është inkompatibile me të drejtën e Konventës]

(2) Nëse një ministër i Mbretërisë konsideron se ekzistojnë arsye që hapë procedurë lidhur me këtë seksion, atëherë ai mundet që me urdhër të bëjë ndryshime në ligj me qëllim që t'i shmangë mospërputhjet.

Të drejtat njerëzore dhe ligji ndërkombëtar

LISTA E KONTROLLIT

- ✓ Statusi i traktateve
- ✓ Hyrja në fuqi
- ✓ Raportet me ligjin vendor
- ✓ Obligimi për mbrojtjen e të drejtave njerëzore
- ✓ Mjetet ligjore kundër shkeljeve
- ✓ Mekanizmi i reagimit për t'i parandaluar shkeljet në të ardhmen

Zgjedhjet dhe kushtetuta: Gjetja e baraspeshës dhe ndërtimi i mirëbesimit

- Falënderimi për OSBE-në, veçanërisht për Perin, Franklinin, Blerimin dhe Jenniferin. Ndjesë përkthyesve për shkak se flas shpejtë!
- Fillimisht, është e rëndësishme të theksoj se zgjedhjet nuk e bëjnë demokracinë, e cila është një varg i vlerave, institucioneve dhe praktikave. Megjithatë, zgjedhjet demokratike nuk janë të mundura pa i respektuar të drejtat e njeriut, e në veçanti lirinë e shprehjes dhe të shtypit, lirinë e lëvizjes brenda vendit, lirinë e tubimeve dhe lirinë e asociimit.
- Por si mundet që kushtetuta të mbrojë dhe të kujdeset për procesin demokratik si dhe të ndërtojë mirëbesimin dhe legjitimitetin në procesin zgjedhor? Kur shikohet procesi i zgjedhor brenda procesit kushtetues, është me rëndësi të gjendet baraspesha ndërmjet parimeve dhe rregullave të rrënjësura në kushtetutë dhe mundësimin e fleksibilitetit dhe përgjegjshmërisë që i mundësojnë ligjet dhe rregulloret. Po ashtu më duhet të vë në dukje se Kosova tanimë e ka të shkruar një kornizë të fortë të ligjit të zgjedhjeve.

Çka duhet të përmbajë kushtetuta?

- Dy burime: Manuali i Hartuesve të Kushtetutës Post-Konfliktuale dhe Kodi i Praktikave të Mira i Komisionit të Venedikut për Çështjet e Zgjedhjeve. Të dyjat janë burime të shkëlqyeshme. Manuali i hartuesve përfshinë:
  1. Llojet e sistemeve zgjedhore
  2. Metodot e ndarjes së zonave zgjedhore
  3. Mekanizmat për përfaqësimin e pakicave dhe të grave
  4. Procedurën për zgjedhjet në degët legjislativë dhe ato ekzekutive
  5. Të drejtën e votuesve për të votuar, dhe
  6. Rolin e organeve menaxhese të zgjedhjeve.

Zgjedhjet në kontekstin kushtetues

- Proceset zgjedhore janë komplekse, aktivitete të standardizuara që kërkojnë përkufizime ligjore të qarta, të thjeshta dhe relativisht gjithëpërfshirëse për të promovuar konsistencë, barazi dhe kuptim të gjërë të kornizës së zgjedhjeve nga të gjithë personat e përfshirë në zgjedhje, thotë IFES-i.
- Kushtetutat i trajtojnë çështjet e zgjedhjeve në mënyra të ndryshme në varësi nga kërkesat e veçanta të vendit. Dispozitat zgjedhore mund të jenë në formë të një kapitulli të veçantë ose të neneve në kushtetutë, ndërsa të tjerë çështjen e vëjnë në kontekst të zgjedhjeve për degët ekzekutive dhe ato legjislativë.

Korniza ligjore e zgjedhjeve

- Korniza ligjore e zgjedhjeve të një vendi gjithashtu duhet të specifikojë kërkesën për një organ për menaxhimin e zgjedhjeve (OMZ). Mënyra se si vepron OMZ-ja mund të përcaktohet me shumë instrumente të llojeve të ndryshme, përfshirë traktatet ndërkombëtare, kushtetutën, ligjet dhe rregulloret nacionale dhe rajonale.
- Traktatet dhe marrëveshjet ndërkombëtare ofrojnë një kornizë e cila mund të përdoret për të definuar dhe vlerësuar kornizën zgjedhore të një vendi: Dokumenti i Kopenhagës, KNDKP, KEDNJ.
- *Ekziston një trend drejt definimit të çështjeve kyçe të zgjedhjeve në kushtetutë, të cilat mund të ofrojnë një mënyrë funksionale për të rrënjësuar normat e zgjedhjeve kundër manipulimeve të partisë në pushtet. Po ashtu, rregullimet zgjedhore mund të definohen edhe në ligjet dhe rregullat nacionale.*
- *Ligji zgjedhor i një vendi mund të jetë një ligj i vetëm ose disa ligje të cilët natyrisht duhet të jenë në harmoni me njëri-tjetrin. OMZ-ja ose dega ekzekutive e qeverisë mund të zhvillojnë rregulloret të cilat e mundësojnë plotësimin e zbrastësirave në ligj; zakonisht këto i nënshtrohen shqyrtimit gjyqësor. Për të krijuar mirëbesim në procesin e zgjedhjeve, është me rëndësi që të gjitha pjesët e kornizës zgjedhore – nga traktatet e deri te rregulloret – të diskutohen dhe çdonjëri që është i përfshirë në proces të ketë qasje të lirë në to.*
- *Duhet të gjendet një baraspeshë ndërmjet sigurimit të një kornize ligjore konsekuente dhe të parashikueshme, krahas mundësimin të OMZ-së për të pasur fleksibilitet për t'u përgjigjur ndaj ndryshimeve të rrethanave politike. Më e rëndësishmja është që masa e detajeve në kushtetutë ose në ligje statutare të jetë në funksion të mirëbesimit që pjesëmarrësit kanë në sistem.*

Kushtetuta

- Një numër gjithnjë në rritje i vendeve po i përfshijnë dispozitat zgjedhore në kushtetutat e tyre, shpesh duke u përqëndruar në formimin e organeve menaxhuese të zgjedhjeve. Disa vende i formojnë OMZ-të si organe kushtetuese, siç janë:
  1. Bangladeshi
  2. Kosta Rica

3. Figji
  4. Gana
  5. India
  6. Indonezia
  7. Iraku dhe
  8. Uruguai
- Vënja e dispozitave zgjedhore në kushtetutë do të thotë se ato nuk mund të ndryshohen aq lehtë sikurse ligjet, dhe zakonisht kushtetutat kanë pengesa shumë të mëdha për t'i ndryshuar. Bariera që rrënjosja kushtetuese u imponon partive në pushtet mund t'u japë grupeve opozitare ndjenjën e një mbrojtje më të madhe. Në anën tjetër, kjo rrënjosje ia vështirëson më shumë sistemit zgjedhor përshtatjen ndaj ndryshimeve.
  - Disa dispozita zgjedhore të cilat shpesh përfshihen nëpër kushtetuta përfshijnë si vijon:
    1. Pavarësinë e OMZ-së
    2. Përbërjen e OMZ-së
    3. Mandatin e OMZ-së
    4. Autorizimet dhe funksionet e OMZ-së
    5. Të drejtën e votës ose kualifikimet për regjistrimin e votuesve
    6. Të drejtat e partive politike
    7. Autoriteti ose parametrat për përcaktimin e kufijve
    8. Sistemet për zgjedhjet presidenciale
    9. Sistemet e zgjedhjeve nacionale legjislative
    10. Të drejtat ose kualifikimet për të kandiduar
    11. Orari i zgjedhjeve ose datat përfundimtare dhe
    12. Mekanizmat për kontestimin e zgjedhjeve
  - *Përfundimisht, ajo që është brenda kushtetutës ose pjesë e ligjeve dhe rregulloreve varet nga rrethanat lokale dhe ndryshon gjerësisht. Për shembull,*
    1. Kushtetuta e Austrisë përcakton anëtarësinë e OMZ-së, të drejtën e votimit, rolin e Gjykatës Kushtetuese në kontestet e zgjedhjeve si dhe sistemin e zgjedhjeve;
    2. Bangladeshi definon autorizimet, pavarësinë dhe funksionet e OMZ-së, të drejtën e votimit, kualifikimet e kandidatëve dhe afatet përfundimtare për caktimin e datave të zgjedhjeve;
    3. Kushtetuta e Kamerunit i trajton të drejtat e partive politike, kualifikimet e kandidatëve, afatet përfundimtare për datën e zgjedhjeve si dhe autorizimet e Gjykatës Supreme dhe të Këshillit Kushtetues për t'i zgjidhur kontestet që kanë të bëjnë me zgjedhjet;
    4. Kosta Rika ka përcaktuar pavarësinë, anëtarësinë dhe funksionet e OMZ-së si dhe trajton të drejtën e votimit, të drejtat e partive politike (përfshirë financimin nga qeveria), sistemet zgjedhore dhe kualifikimin e kandidatëve;
    5. Kushtetuta e Republikës Çeke definon të drejtën e votimit, sistemin zgjedhor dhe afatin përfundimtar të datës së zgjedhjeve;
    6. Gana e trajton të drejtën e votimit, themelon OMZ-në, të drejtën për të formuar ose për t'u bashkuar një partie politike dhe përcaktimin e kufijve të zonave zgjedhore;
    7. Kushtetuta e Indisë themelon OMZ-në, definon të drejtën e votimit dhe listën e votuesve, i pengon gjykatat nga ndërhyrja në çështjet e zgjedhjeve dhe rezervon vende për "kastat" dhe "fiset" në Shtëpinë e Popullit;
    8. Madagaskari përcakton të drejtat për të kandiduar, sistemin zgjedhor për Senatën dhe Presidencën si dhe rolin e Gjykatës Kushtetuese në zgjedhje dhe në kontestet e zgjedhjeve.
    9. Kushtetuta e Namibisë i përkufizon kualifikimet dhe procedurat për zgjedhjet presidenciale; dhe
    10. Kushtetuta e Perusë themelon institucione të ndryshme që kolektivisht e kryejnë punën e një OMZ-je dhe i definon marrëdhëniet ndërmjet tyre dhe institucioneve të tjera.
  - Ndërsa futja e shumë dispozitave zgjedhore në kushtetutë do të ishte një mënyrë për ta ndërtuar besimin dhe legjitimitetin në procesin e përgjithshëm, ekzistojnë mangësi të qarta nëse futen shumë detaje. Korniza zgjedhore vështirë se mund të ndryshohet ose ndryshimi mund të marrë shumë kohë.
  - Shkalla deri në të cilën dispozitat zgjedhore përfshihen në një kushtetutë në mënyrë të konsiderueshme varet nga niveli i besimit në administratën e zgjedhjeve të një vendi. Në shumë demokraci të konsoliduara, ku ekziston nivel i lartë i besimit në administratën ligjvënëse dhe atë publike, në kushtetutë nuk përmendet konstituimi i OMZ-së.
  - Prapëseprapë në botë është gjë e zakonshme që të ketë OMZ të pavarura dhe të fuqishme, të cilat mbështeten nga kornizat e sofistikuar dhe të detajuara ligjore të cilat përfshijnë dispozita zgjedhore kyçe në kushtetutë. Kjo praktikë e nxit besimin e bartësve kryesorë në procesin e zgjedhjeve.

Përtej kushtetutës: Ligjet dhe rregulloret e zgjedhjeve

- Në vend që themelimi i një OMZ-je të vendoset në kushtetutë, OMZ-ja mund të themelohet me statut. Vendet si Mbretëria e Bashkuar (e cila nuk ka kushtetutë të shkruar), Australia, Burkina Faso dhe Kanadaja i kanë themeluar OMZ-të e tyre në tërësi me ligj.
- Legjislati i tillë duhet të definojë statusin e OMZ-ve nacionale dhe/ose çdo OMZ-je tjetër plotësuese, duke përfshirë përgjegjësitë, kompetencat dhe funksionet. Ligji po ashtu duhet të ofrojë një kornizë të qartë dhe mjaft të detajuar për të siguruar besimin dhe efikasitetin, të cilat do të përfshinin:
  1. Emërimin e anëtarëve dhe të personelit të OMZ-së, si dhe mandatin e tyre;
  2. Çështjet e menaxhimit operativ që kanë të bëjnë me regjistrimin e votuesve, regjistrimin e partive politike dhe të kandidatëve, fushatat politike, edukimin e votuesve, transparencën e OMZ-së, votimin, numërimin e votave, dhe shpalljen e rezultateve;
  3. Çështjet e menaxhimit financiar dhe të mjeteve themelore; dhe
  4. Shkeljet në zgjedhje dhe zgjidhjen e kontesteve zgjedhore.
- Çështjet e tjera të cilat po ashtu mund të përfshihen këtu janë edhe përcaktimi i kufijve, kodet e sjelljeve për anëtarët dhe personelin e OMZ-së, për partitë politike, mediat dhe vëzhguesit e zgjedhjeve.
- Përsëri, ekziston një baraspeshim i duhur ndërmjet tepër shumë hollësive dhe tepër pak syresh që duhet të gjendet. Nëse ka tepër shumë hollësi në legjislatin, kjo mund të ketë si rrjedhojë një OMZ që nuk do të jetë në gjendje t'u përgjigjet sfidave dhe zhvillimeve të reja. Një shembull i mirë i kësaj do të mund të ishte votimi elektronik ose ndryshimi i organizimit të OMZ-së.

Ndarja në zona zgjedhore

- Në përgjithësi në kushtetuta specifikohet sistemi i zgjedhjeve si sistem me një zonë zgjedhore ose sistem me shumë zona zgjedhore; shtetet duhet të vendosin se sa përfaqësues do të zgjedhen nga secila zonë zgjedhore. Shtetet duhet të shqyrtojnë mënyrën e përcaktimit të kufijve të zonave zgjedhore – ato mund të vizatohen nga kufijt ekzistues ose mund të konfigurohen të rinj.
- Shembulli i rindarjes në zona zgjedhore të Teksasit

Mekanizmat për pakicat

- Shumë shtete në kushtetuta e tyre përfshijnë mekanizma për të siguruar përfaqësimin e pakicave, siç janë vendet e ndara ose kushte të caktuara për partitë sa u përket pakicave. Vendet e ndara janë vende të rezervuara për pakicat etnike dhe religjioze. Kushtet për partitë parashohin që të gjitha partitë politike në radhët e veta duhet të përfshijnë kandidatë nga grupet e ndryshme etnike ose fetare.
- Kodi i Praktikave të Mira i Komisionit të Venedikut i Korrikut 2002, vë në dukje se rregullat e posaçme që u garantojnë pakicave vende të rezervuara (ose që sigurojnë përjashtime nga ndarja e zakonshme e vendeve – për shembull, lirimi nga kushti i kuorumit) nuk janë në kundërshtim me idenë e të drejtës së barabartë për votim. Po ashtu kodi vë në dukje se as kandidatët, e as votuesit nuk duhet të detyrohen të bëjnë publike përkatësinë e tyre si pjesëtarë të një pakice kombëtare, ndërsaq aty theksohet se informimi për votuesit duhet të vihet në dispozicion në gjuhën lokale të pakicës.

Gender Provisions

- Po ashtu shtetet mund të përcaktohen për vende të ndara (të rezervuara) ose kushte të caktuara ndaj partive sa u përket femrave. Në Kodin e Praktikave të Mira të Komisionit të Venedikut po ashtu thuhet se rregullat ligjore me të cilat kërkohet përqindja minimale e personave të secilës gjini në mesin e kandidatëve nuk duhet të konsiderohet si diçka në kundërshtim me parimet e të drejtës së barabartë për votim nëse ato kanë bazë kushtetuese.

Procedura për zgjedhjen e legjislaturës dhe të ekzekutivit

- Po ashtu mund të ketë dispozita për legjislaturën: legjislatura mund të jetë organ njëdhomësh, që promovon efikasitetin dhe unitetin. Në shtetet me legjislaturë dydhomëshe, dhoma e parë zakonisht u shërben interesave të tërë shtetit, ndërsa dhoma e dytë mund t'i përfaqësojë rajonet, krahinat dhe interesat ose njësitë e tjera. Në kushtetuta mund të përfshihen edhe dispozitat përkitazi me zgjedhjen e ekzekutivit, duke përfshirë zotësinë juridike, kohëzgjatjen e mandatit, kërkesat për nominim dhe rizgjedhje, si dhe përqindjen e votave të nevojshme për të fituar zgjedhjet.

E drejta e votës dhe e drejta për të qenë kandidat

- Kodi i Praktikave të Mira i Komisionit të Venedikut për Çështje të Zgjedhjeve, i nxjerrë në Tetor të vitit 2002 përvijon “parimet e themelore të Trashëgimisë Evropiane në fushën e Zgjedhjeve.” Ky është një burim i dobishëm sa u përket standardeve

kushtetuese. Komisioni i Venedikut përvijon pesë parimet: e drejta (universale) për votim - të barabartë, të lirë, të fshehtë dhe të drejtpërdrejtë.

- E drejta universale e votimit në parim do të thotë se të gjitha qeniet njerëzore kanë të drejtën e votës dhe të drejtën e kandidimit në zgjedhje. Kjo e drejtë mund dhe në të vërtetë duhet t'u nënshtrohet kushteve të caktuara: mosha, përkatësia kombëtare, vendbanimi, si dhe heqja e të drejtës së votës ose mundësisë për të qenë i zgjedhur.
- Nga aspekti procedural, Komisioni i Venedikut, thekson se kjo do të thotë se listat e votuesve duhet të jenë të sakta, të publikohen, të jenë të azhurnuara, si dhe të ketë mekanizma për zgjidhjen e kontesteve. Po ashtu Komisioni vë në dukje se një pjesë e të drejtës universale për votim përfshin edhe procedura të qarta për dorëzimin e kandidaturave.
- E drejta e barabartë e votimit konsiston në të drejta të barabarta të votimit, fuqinë e votimit (shpërndarjen e qartë dhe të baraspeshuar të vendeve sipas kritereve specifike, barazinë e mundësive njësoj si për partitë, ashtu edhe për kandidatët, përfaqësimin e pakicave etnike, si dhe barazinë gjinore dhe paritetin.
- E drejta e votimit të lirë përfshin disa parime, duke përfshirë lirinë e votuesve që të krijojnë një mendim (kjo do të thotë se shteti duhet të jetë neutral sa i përket financimit të partive, mediave, demonstratave, etj., dhe se autoritetet duhet t'u mundësojnë votuesve që t'i njohin personat për të cilët ata votojnë, si dhe shqiptimin e masave për shkeljet e caktuara.
- E drejta e votimit të lirë po ashtu do të thotë se votuesit duhet të jenë në gjendje t'i shprehin dëshirat e tyre dhe të luftojnë mashtrimin zgjedhor: kjo do të thotë se procedurat e votimit duhet të jenë të thjeshta dhe administrata duhet të jetë transparente.
- Votimi i fshehtë: Për votuesin, votimi i fshehtë nuk është vetëm e drejtë por edhe detyrë, dhe çdo fletëvotim i publikuar duhet të diskualifikohet. Votimi duhet të jetë individual dhe nuk duhet të publikohet asnjë listë e personave që në të vërtetë votojnë.
- Votimi i drejtpërdrejtë: Kodi i Komisionit të Venedikut po ashtu vë në dukje se duhet të zgjedhen me votim të drejtpërdrejtë, si vijon:
  1. Së paku një dhomë e parlamentit nacional;
  2. Organet legjislativë nën-nacionale; dhe
  3. Këshillat Lokale.
- T'i kthehemi edhe një herë kësaj, çdo proces kushtetues është lokal, dhe se çfarëdo që ndodh me kushtetutën e Kosovës, ajo do të duhej dhe duhet të pasqyroj rrethanat e veçanta të Kosovës. Baraspesha duhet të gjendet ndërmjet ligjeve dhe Kushtetutës, dhe se procesi duhet të jetë transparent, ashtu që të ketë besim në sistem.
- Faleminderit që më dëgjuat dhe kërkoj falje që e zgjata kaq shumë!

SISTEMI I ZGJEDHJEVE.

1. Nevoja për paanësi në procedurat e zgjedhjeve, krijimi i kufijve të zonave zgjedhore dhe administrimi i zgjedhjeve. Roli i një komisioni të zgjedhjeve të paanshëm.
2. Sistemi i zgjedhjeve. Përfaqësimi proporcional më përshtatshëm për një shoqëri të ndarë. POR – përfaqësim proporcional nuk quhet një sistem i **vetëm** të zgjedhjeve, por një llojllojshmëri e tërë e sistemeve, secili prej tyre kërkon që të arrijë një përfaqësim ideal sipas zgjedhjes së zgjedhësve.

ZGJEDHJET KRYESORE QË DUHET BËRË;

- a. Sistemi i listës **kombëtare** ose i listës së **zonave zgjedhore**. Shembulli i Izraelit.
- b. Niveli i **pragut** nën të cilin një parti nuk mund të ketë përfaqësim.
- c. Më e rëndësishmja mbi të gjitha – nëse sistemi ua mundëson zgjedhësve për të zgjedhur mes kandidatëve të ndryshëm të partisë që ata e preferojnë – madje edhe në mesin e partive të ndryshme – ose nëse i kufizon ata për të votuar për listën e një partie, me renditjen e kandidatëve që përcaktohet nga partia.

Listat e **MBYLLURA**. Izraeli dhe Gjermania. Sistemi gjerman.

Listat **FLEKSIBILE**. Belgjika.

Listat e **HAPURA**. Finlanda. Kombinon zgjedhjet e përgjithshme me zgjedhjet primare.

Listat e **LIRA**. Zvicra dhe Luksemburgu. Mbase më i përshtatshëm për shoqëritë konsensuale.

Vernon Bogdanor,
Korrik 2006

Çështje të tjera Kushtetuese

Vullf-Majkëll Mors
Misioni i OSBE-së në Kosovë
Vullf-Majkëll.Mors@osce.org

Përmbajtja

- Krahasimi i Kushtetutave
- Zhvillimi Kushtetues
- Transferi i Sovranitetit

Krahasimi i Kushtetutave

Kushtetutat normative dhe simbolike
→ shkalla e ndikimit në realitetin social dhe politik

Krahasimi i Kushtetutave

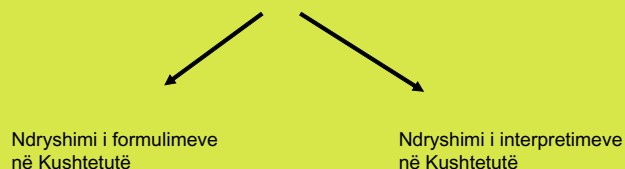
Kushtetutat relevante dhe rituale
→ niveli i efikasitetit regullon sjelljen politike dhe shoqërore

Krahasimi i Kushtetutave

Kushtetutat kërkuese dhe diskriptive
→ raporti ndaj fuqive/ kompetencave de fakto në shoqëri

Zhvillimi/ Ndryshimi i Kushtetutës

Ndryshimi i formulimeve
në Kushtetutë

Ndryshimi i interpretimeve
në Kushtetutë

Ndryshimi i formulimeve në Kushtetutë

Kushtetutat Fleksibile/ Rigjide

- Kushtetutë që nuk shkruhet në një dokument
- Shumica parlamentare
- Burime të ndryshme kushtetuese
- Vetëm disa shembuj
- Kushtetutë e shkruar në një dokument
- Mbrojtje nga fleksibiliteti i tepërt
- Teorikisht teksti duhet të jetë burimi i vetëm
- Modeli më i zakonshëm

Gjermania

Neni 79 [Amandamenti i Kushtetutës]

- (1) Kushtetuta mund të ndryshohet vetëm përmes aktit të parlamentit, përmes të cilit bëhet ndryshimi apo plotësimi i tekstit të saj me qëllim të caktuar. [...]
- (2) Çdo akti i tillë i parlamentit kërkon pëlqimin e dy të tretave të anëtarëve të Dhomës së Përfaqësuesve [Bundestagut] si dhe dy të tretave të votave të Senatit [Bundesratit].
- (3) Amandamentet e kësaj Kushtetute që ndikojnë në ndarjen e Federatës në shtete [Länder], pjesëmarrjen në parim të shteteve në legjisllacion [Länder], apo në parimet bazë të përcaktuara në Nenin 1 dhe 20 janë të papranueshme.

Gjermania

- Propozimi nga Qeveria, 5% të deputetëve apo Senati (Bundesrati)
- Amandamentet duhet të përcaktohen dhe deklarohen qartazi
- 2/3-at e të dy dhomave
- Limit absolut

Danimarka

Seksioni 88 [Amandamentet Kushtetuese, Vota e zgjedhësve]

Kur Parlamenti miraton një Projektligj për përfshirjen e një dispozite të re në Kushtetutë, dhe kur Qeveria është e gatshme ta mbështesë këtë çështje, atëherë do të bëhet ftesë për zgjedhje të anëtarëve të Parlamentit të ri. Ndërsa, nëse Projektligji miratohet pa ndryshime në Parlamentin, i cili mblihet pas zgjedhjeve, atëherë Projektligji gjashtë muaj pas miratimit të tij do t'i prezantohet zgjedhësve për miratim apo refuzim përmes votimit të drejtpërdrejtë. Rregullat e votimit do të përcaktohen përmes Aktit të Parlamentit. Nëse shumica e personave që marrin pjesë në votim, e së paku 40 për qind e elektoratit ka votuar në favor të Projektligjit, ashtu si është miratuar nga Kuvendi, dhe nëse Projektligji merr pëlqimin e Mbretërisë, atëherë Projektligji do të bëhet pjesë integrale e Kushtetutës.

Danimarka

- Çdo deputet mund të paraqesë një projektligj
- Parlamenti e miraton projektligjin
- Parlamenti shpërndahet
- Zgjedhjet parlamentare
- Parlamenti i ri e miraton projektligjin
- Aprovimi me referendum me pjesëmarrje prej më së paku 40 % të votuesve

Slovenia

[Pjesa] IX Procedurat për ndryshimin e Kushtetutës

Neni 168 (Propozimi për iniciimin e procedurës)

(1) Propozimi për iniciimin e procedurës për ndryshimin e Kushtetutës mund të bëhet nga njëzet deputetë të Kuvendit, nga Qeveria apo të paktën njëzetmijë votues.
 (2) Për propozim të këtillë vendos Kuvendi me shumicën prej dy të tretave të deputetëve prezent.

Neni 169 (Ligjet/ Aktet për ndryshimit të Kushtetutës)

Kuvendi i miraton ligjet/ aktet për ndryshimin e Kushtetutës me shumicë, dy të tretat e të gjithë deputetëve.

Neni 170 (Konfirmimi i ndryshimeve kushtetuese me referendum)

(1) Kuvendi është i obliguar që t'ia paragesë ndryshimet e propozuara kushtetuese votuesve për miratim në referendum, nëse një gjë e tillë kërkohet nga së paku tridhjetë deputetë.

(2) Një ndryshim kushtetues mund të miratohet në referendum nëse shumica e votuesve, që marrin pjesë në votim, votojnë në favor të ndryshimeve dhe me kusht që shumica e votuesve merr pjesë në referendum.

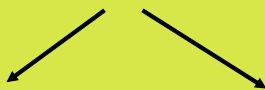
Neni 171 (Shpallja e ndryshimeve kushtetuese)

Ndryshimet kushtetuese hyjnë në fuqi pas shpalljes së tyre në Kuvend.

Slovenia

- Propozimi nga 20 deputetë, Qeveria apo të paktën 30.000 votues
- 2/3-at e deputetëve prezent miratojnë propozimin për iniciimin e procedurës
- Miratimi nga 2/3-at e deputetëve
- 30 deputetë mund të kërkojnë referendum
- Aprovimi me referendum me pjesëmarrjen e së paku 50 % të votuesve

Zhvillimi/ Ndryshimi i Kushtetutës

Ndryshimi i formulimeve
në Kushtetutë

Ndryshimi i interpretimeve
në Kushtetutë

Ndryshimi i interpretimeve në Kushtetutë

Danimarka

- Autoriteti suprem
- Mbreti nuk do të japë llogari për veprimet e tij; personalitetit i tij është i paprekshëm.
- Emërimi/ Shkarkimi i ministrave
- Shpërndarja e parlamentit/ zgjedhjet e reja

Transferi i Sovranitetit Gjermania

Neni 24 [Sistemi kolektiv i sigurisë]

(1) Federata sipas ligjit mund të transferojë pushtetin sovran tek institucionet ndërqeveritare.

[...]

(2) Me qëllim të ruajtjes së paqes, Federata mund të bëhet pjesë e sistemit të përbashkët të sigurisë kolektive; në këtë mënyrë, duke u pajtuar me kufizime të tilla të sovraniteti, ajo do të kontribuojë në krijimin e rendit dhe paqes afatgjate si në Evropë ashtu edhe midis popujve të tjerë në mbarë botë.

[..]

Gjermania

Neni 23 [Unioni Evropian]

(1) Me qëllim të realizimit të unifikimit të Evropës, Gjermania merr pjesë në zhvillimin e Bashkimit Evropian, i cili mbështetet në parime demokratike, të sundimit të ligjit, dhe atyre sociale dhe federale si dhe në parimin e subsdiaritetit dhe siguron mbrojtjen e të drejtave elementare, që në thelb janë të njëjta me ato të kësaj Kushtetute. Së këtejmi, federata mundet që me pajtimin e Senatit [Bundesratit], ta delegojë fuqi/kompetenca që burojnë nga sovraniteti. Neni 79 II dhe III është i aplikueshëm si për Bashkësinë Evropiane ashtu edhe për dispozitat/ rregulloret përmes së cilave ndryshohet domethënia e kësaj Kushtetute, apo për ato ndryshime për të cilat Parlamenti është kompetent.

Gjermania

- Bashkimi Evropian që mbështetet në parime demokratike, të sundimit të ligjit, dhe atyre sociale dhe federale si dhe në parimin e subsdiaritetit dhe siguron mbrojtjen e të drejtave elementare, që në thelb janë të njëjta me ato të kësaj Kushtetute
- Shumica prej 2/3-ave në të dhomat
- Limit absolut

Danimarka

Seksioni 20 [Delegimi i kompetencave/ pushtetit]

- 1) Pushteti/ kompetencat e Mbretërisë sipas Kushtetutës mund, për aq sa do të përcaktohet me Aktin e Parlamentit, t'i delegohet autoriteteve ndërkombëtare, përmes marrëveshjeve reciproke me shtete të tjera, me qëllim të promovimit të sundimit të ligjit ndërkombëtar dhe bashkëpunimit.
- (2) Për miratimin e një Projektligji që merret me çështjet e sipërpërmendura nevojiten pesë të gjashtat e deputetëve të Parlamentit. Nëse kjo shumicë e votave nuk mund të sigurohet, por sigurohet vetëm shumica që nevojitet për miratimin e Projektligjeve të rëndomta, dhe nëse Qeveria e mbron këtë Projektligji, atëherë Projektligji do t'i dorëzohet Elektoratit për miratim apo refuzim në pajtim me rregullat e Referendumit të përcaktuara në Seksionin 42.

Danimarka

- Ligji
- për promovimin e sundimit ndërkombëtar të ligjit dhe bashkëpunimit
- Shumica prej 5 të 6-tave
- Nëse nuk arrihet shumica në parlament, atëherë duhet t'i dërgohet elektoratit për miratim → Ku duhet të votojë shumica dhe ku duhet të marrin pjesë në votim jo më pak se 30% të elektoratit

Slovenia

Neni 3a [Unioni Evropian]

- (1) Pas ratifikimit të traktatit të Kuvendit të miratuar me votën e shumicës prej dy të tretave të numrit të përgjithshëm të deputetëve, Sllovenia ka të drejtë t'ia transferojë disa të drejta, që burojnë nga sovraniteti i saj, organizatave ndërkombëtare, të cilat i respektojnë të drejtat elementare njerëzore, demokracinë dhe parimet e sundimit të ligjit dhe njëherësh mund të hyjë në aleanca ushtarake me shtetet që i respektojnë këto vlera.
- (2) Para ratifikimit të traktatit në paragrafin e mësipërm, Kuvendi ka të drejtë të organizojë referendum. Propozimi konsiderohet i miratuar nëse në referendum nëse shumica e atyre që kanë marrë pjesë në të kanë votuar favor të propozimit. Ndërsa, Kuvendi është i detyruar ta respektojë vendimin e dalë nga referendumi. Nëse mbahet një referendum i këtillë, atëherë nuk do të ketë nevojë për mbajtjen e referendumit për ligjin mbi ratifikimin e traktatit në fjalë.
- (3) Aktet ligjore dhe vendimet e miratuara nga organizatat ndërkombëtare, tek të cilat Sllovenia ka transferuar disa të drejta që burojnë nga sovraniteti i saj, do të jenë të zbatueshme në Slloveni në pajtim me rregullat ligjore të këtyre organizatave.
- (4) Qeveria do ta informojë Kuvendin si për propozimet për aktet dhe vendimet ashtu edhe për aktivitetet e veta rreth procedurave për miratimin e akteve ligjore dhe vendimeve që merren në organizatat ndërkombëtare, tek të cilat Sllovenia ka transferuar ushtrimin e disa të drejtave që burojnë nga sovraniteti i saj. Ndërsa, Kuvendi mund t'i miratojë qëndrimet e veta, të cilat Qeveria do t'i marrë parasysh gjatë aktiviteteve të saja. Marrëdhëniet e Kuvendit me Qeverinë që dalin nga ky paragraf do të rregullohen në hollësi nga një ligj që do të miratohet nga votat e dy të tretave të deputetëve prezent.

Slovenia

- organizata ndërkombëtare që i respektojnë të drejtat elementare njerëzore, demokracinë dhe parimet e sundimit të ligjit dhe njëherësh mund të hyjë në aleanca ushtarake me shtetet që i respektojnë këto vlera.
- dy të tretat e votave të të gjithë deputetëve
- Parlamenti mund të organizojë referendum (nëse po, atëherë ata janë të obliguar ta respektojë atë)
- Veprimet e Qeverisë në organizata përkatëse

Dispozitat kushtetuese shitesë

Paul R. Williams

E drejta Ndërkombëtare Publike dhe
Grupi për Politikë

www.publicinternationallaw.org

Dispozitat

- Miratimi i kushtetutës
- Amandamentimi i kushtetutës
- Identiteti shtetëror
- Epërsia e Kushtetutës
- Identitetit kombëtar
- Shtetësia
- Kryeqyteti zyrtar, flamuri, himni, simboli dhe festat
- Gjuha zyrtare
- Gjendja e jashtëzakonshme

Promulgimi I kushtetutws

- Sigurimi i mekanizmave efektivë për dekretimin dhe amandamentimin e një kushtetute është thelbësor për garantimin e integritetit dhe të stabilitetit të dokumentit.
- Shumë shtete pas konfliktit e kushtëzojnë futjen në fuqi të kushtetutës së re me anë të miratimit formal të saj. Shtetet, zakonisht zgjedhin të miratojnë kushtetutat e tyre nëpërmjet njëres prej dy mënyrave: (1) votës së legjislativit ose (2) me anë të referendumit popullor. Një numër i vogël kushtetutash të pas konfliktit lejojnë të dy këta mekanizma miratimi. Pavarësisht nga plan veprimi i miratimit, kushtetuta mund, gjithashtu, ta specifikojë datën kur do të hyjë në fuqi.

Vota e Legjislativit

Disa shtete pas konfliktit i miratojnë kushtetutat e tyre nëpërmjet miratimit të legjislativit, në mënyrë tipike me anë të dy të tretave ose tri të katërtave të votave shumicë. Pas miratimit të kushtetutës nga numri i kërkuar i legjislatorëve, ajo mund të hyjë në fuqi ditën kur shpallet në legjislaturë. Një përparësi e kërimit të më shumë sesa një shumicë e thjeshtë është se e thekson rëndësinë e përkrahjes së gjerë dhe siguron se kushtetuta është duke e përfaqësuar vullnetin e më shumë se vetëm një shumicë të ngushtë të partive, që do të ndihmojë në avancimin e stabilitetit më të madh.

Shembulli tekstual: Vota e legjislativit

Kjo kushtetutë miratohet nga [dy të tretat/tri të katërtat] e votave shumicë të numrit të përgjithshëm të anëtarëve në Kuvend.

Kjo kushtetutë hyn në fuqi ditën kur ajo shpallet në Kuvend.

Amandamentimi I kushtetutws

Shumica e kushtetutave pas konfliktit krijojnë një procedurë të pandryshueshme për propozimin dhe miratimin e amandamenteve. Procedura është e rëndësishme sepse ndryshimet e një kushtetute mund t'i ndryshojnë parimet themelore të shtetit dhe potencialisht të ndikojnë në pjesën më të madhe ose në tërë popullatën. Në përvijimin e procesit të amandamentimit të një kushtetute, ka disa pika kryesore që një shtet pas konfliktit duhet t'i shqyrtojë: procesi për propozimin e amandamenteve; procesi për hartimin e amandamenteve; dhe vendimi nëse duhet futur kufizime në tëmën në fjalë dhe/ose në caktimin e kohës për amandamentet.

Procesi për propozimin e amandamenteve

Kushtetutat mund të specifikojnë një ose më shumë metoda për propozimin e amandamenteve; mundësitë mund të ndahen në katër kategori të përgjithshme.

Së pari, një amandament mund të propozohet me anë të votës së një numri të pandryshueshëm të anëtarëve të legjislativit të shtetit. Për shembull, numri i pandryshueshëm mund të jetë një e pesta, një e treta, një e dyta ose dy të tretat e anëtarëve. Mundësia e dytë është kur i tërë autorizimi i jepet vetëm Ekzekutivit. Mundësia e tretë është dhënia e kompetencave një grupi të madh qytetarësh me të drejtë vote. Madhësia e këtij grupi duhet të jetë mjaftë i vogël sa të mundësojë diskutime kuptimplote, por edhe mjaftë i madh sa të demonstrojë zotim ndaj një pjese domethënëse të popullatës. Mundësia e fundit është t'i mundësohet publikut të gjerë të propozojë amandamente nëpërmjet një referendumit popullor. Kushtetuta mund të përfshijë cilindo kombinim të këtyre katër mundësive.

Shembulli tekstual: Propozimi i amendamenteve

Mundësia 1: Vota e legjislativ

Iniciativa për revizionimin e kësaj kushtetute mund të ndërmerret nga jo më pak se [dy të tretat/tri të katërtat] e anëtarëve të Kuvendit.

Mundësia 2: Propozimi i ekzekutiv

Propozimi për amendamentimin e cilësdo dispozitë të kushtetutës mund të iniciohet nga [Kryetari/kryeministri].

Mundësia 3: Kuvendi kushtetues

Propozimet për amendamentimin e kësaj kushtetute mund të bëhen me anë të një kuvendi kushtetues, të përbërë nga [numri] personat me të drejtë vote.

Mundësia 4: Referendumi popullor

Propozimet për amendamentimin e kësaj kushtetute mund të bëhen nga njerëzit me anë të një referendumi popullor.

Procesi i hartimit të amendamenteve

Disa kushtetuta pas konfliktit përfshijnë dispozita speciale dhe/ose kërkesa për hartimin e një amendamenti të propozuar. Disa shtete pas konfliktit kërkojnë krijimin e një komisioni qeveritar për përgatitjen e një drafti të amendamentit kushtetues të propozuar. Pothuajse ka mundësi të pakufishme procedurash me anën e të cilave shtetet e pas konfliktit mund të lejojnë amendamente të kushtetutave të tyre. Pa marrë parasysh se çfarë janë procedurat e përzgjedhura, shtetet ndodhë ta dëshirojnë shqyrtimin e nevojës për një shkallë të lartë të mbështetjes publike për ndryshimin e kushtetutës. Po ashtu, shtetet mund ta shqyrtojnë nevojën për kohën e mjaftueshme që i nevojitet publikut dhe legjislativit në mënyrë që ta kuptojnë dhe ta debatojnë ndryshimin e propozuar.

**Shembulli tekstual: Hartimi i amendamenteve
Krijimi i Komisionit Special**

Me qëllim të zbatimit të propozimeve që kanë të bëjnë me amendamentin e kushtetutës, me anë të një dekreti presidencial do të krijohet komisioni i përbërë nga anëtarët e [Qeverisë/Kuvendit/Gjykatës Supreme], ndërsa komisioni do ta përgatisë një draft amendamentesh.

Procesi i miratimit të amendamenteve

Procesi i miratimit të amendamenteve të kushtetutës ndryshon në masë të madhe nëpër shtete. Për shkak se kushtetutat i parashirojnë parimet thelbësore dhe strukturat themelore të një shteti, shumë shtete vendosin të kërkojnë nivel më të lartë të pajtimit social dhe politik për amendamentimin e kushtetutës sesa për miratimin e legjislacionit të përgjithshëm.

Plan veprimet e mundshme të miratimit përfshijnë:

- (1) miratimi i amendamentit të propozuar nga një numër i pandryshueshëm i anëtarëve të legjislativit;
- (2) miratimi i amendamentit të propozuar nga një numër i pandryshueshëm i anëtarëve të legjislativit plus klauzola shtojcë e ekzekutivit;
- (3) miratimi i amendamentit të propozuar nga një numër i pandryshueshëm i anëtarëve të legjislativit i përcjellur me ratifikimin nga referendumi popullor;
- (4) nënshtrimi i amendamentit të propozuar për miratim në referendum;
- (5) miratimi nga një numër i pandryshueshëm i legjislativit të shteteve anëtare të kombit; dhe
- (6) debati publik dhe referendumi.

Shembulli tekstual: Miratimi i amendamenteve

Mundësia 1: Miratimi nga Legjislativi kombëtar

Amendamentet kushtetuese duhet të miratohen nga shumica [dy të tretat/tri të pestat] e anëtarëve të Kuvendit.

Mundësia 2: Miratimi nga Legjislativi kombëtar

I shoqëruar nga miratimi i Ekzekutivit
Amendamentet kushtetuese duhet të miratohen nga shumica [dy të tretat/tri të pestat] e anëtarëve të Kuvendit. Menjëherë pas miratimit nga legjislativi, ekzekutivi duhet ta parafojë amendamentin para se ai të hyjë në fuqi.

Mundësia 3: Miratimi nga Legjislativi kombëtar

I shoqëruar nga Referendumi Popullor
Amendamentet kushtetuese duhet të jenë të miratuara nga shumica [dy të tretat/tri të pestat] e anëtarëve të Kuvendit. Posa të jetë miratur amendamenti nga Kuvendi, ai duhet t'i nënshtruar ratifikimit nëpërmjet referendumit, që do të drejtohet sipas ligjit mbi referendumin.

Mundësia 4: Referendumi popullor

Amendamenti duhet të bëhet i ratifikuar pas miratimit nga [dy të tretat/tri të katërtat] personat me të drejtë vote në kuadër të referendumit popullor.

Mundësia 5: Miratimi nga Legjislativi shtetëror

Amendamenti duhet të ratifikohet nga legjislativat [dy të tretat/tri të katërtat] e provincave ose nga konventat [dy të tretat/tri të katërtat].

Mundësia 6: Miratimi nga Legjislativi kombëtar

I shoqëruar nga debati publik dhe referendumi
Një amendament i propozuar, pas miratimit nga Kuvendi, duhet t'i nënshtruar debatit publik dhe një referendumi.

Kufizimet

Meqë kushtetutat përfshijnë shpesh parime fundamentale dhe thelbësore të shtetit, shtetet e pas konfliktit mund ta dëshirojnë kufizimin e amendamentimin të kushtetutave të veta. Në mënyrë specifike, disa shtete nuk lejojnë kurrfarë amendamentimi të kushtetutës gjatë gjendjes së jashtëzakonshme ose luftës. Të tjerat i ndalojnë amendamentet që kanë të bëjnë me religjionin. Shtetet tjera i kufizojnë amendamentet kushtetutare që u përkasin të drejtave fundamentale në mënyrë që amendamenti të jetë i pamundur përveç nëse të drejtave të tilla u sigurohet mbrojtje më e madhe. Së fundi, disa shtete i kufizojnë amendamentet në atë mënyrë që ato të mos mund t'i ndryshojnë aspektet fundamentale të shtetit.

Shembulli tekstual: Kufizimet

- *Nu ka amendamente gjatë gjendjes së jashtëzakonshme ose luftës:*
Kjo kushtetutë nuk mund të amendamentohet gjatë një [gjendja e jashtëzakonshme].
- *Nuk ka amendamente që kanë të bëjnë me religjionin:*
Nuk lejohen amendamentet që kanë të bëjnë me bazat e religjionit shtetëror.
- *Nuk ka dobësim të të drejtave fundamentale :*
Amendamentet që kanë të bëjnë me të drejtat fundamentale të njerëzve lejohen vetëm me qëllim të shtimit të efikasitetit të tyre.
- *Nuk ka ndryshime në natyrën e shtetit:*
Asnjë amendament kushtetutar nuk mund ta shkelë natyrën e shtetit ose integritetin e territorit kombëtar.

Identiteti shtetëror

Kushtetutat mund ta identifikojë llojin e qeverisë dhe kufijtë e shtetit që ajo qeveri i qeverisë, ashtu si edhe natyrën e kufijve. Shumë kushtetuta pas konfliktit, po ashtu, përfshijnë një dispozitë që shpallë pavarësinë dhe sovranitetin e shtetit. Deklarata e tillë mund ta përfshijë gjuhën që thekson se sovraniteti i shtetit është i patjetërsueshëm, i pandashëm dhe i patransferueshëm. Po ashtu, kjo dispozitë mund të theksojë se burimi i sovranitetit-përgjithësisht e ka prejardhjen nga njerëzit dhe se u takon atyre.

Shembulli i gjuhës: Identiteti shtetëror

Kufijjtë:

Kufijjtë e [shtetit] janë [përshkrimi gjeografik i kufijve]. Kufijjtë mund të ndryshohen vetëm në pajtim me ligjin ndërkombëtar, me mjete paqësore dhe sipas marrëveshjes.

Lloji i qeverisë:

[Shteti] është një [republika parlamentare].

Sovraniteti:

[Shteti] është shtet i pavarur dhe sovran. Sovraniteti është i patjetërsueshëm, i pandashëm, i patransferueshëm, ndërsa buron nga, dhe u takon njerëzve të [shtetit].

Epërsia e Kushtetutës

Kushtetutat e pas konfliktit përfshijnë një dispozitë që siguron se ajo është ligji suprem i vendit dhe se të gjitha ligjet që nuk janë pajtueshmëri me të nuk kanë kurrfarë fuqie. Përfshirja e një dispozite të tillë mund t'i parandalojë qeveritë krahinore ose komunale nga miratimi i ligjeve që nuk janë në pajtim me parimet kushtetuese.

Shembulli tekstual: Epërsia e Kushtetutës

Kjo Kushtetutë është ligji suprem i [shtetit]. Cilido ligj që nuk është në pajtim me Kushtetutën duhet të anulohet.

Identiteti kombëtar

Shtetet pas konfliktit që përmbajnë përkatësi kombëtare ose etnike përfshijnë shpesh një dispozitë në kushtetutën e tyre që përshkruan identitetin e tyre kombëtar. Gjatë përshkrimit të identitetit kombëtar, kushtetutat mund ta njohin shumëllojshmërinë e kombeve brenda shteteve, derisa njëkohësisht t'i përmendin veçoritë e përbashkëta dhe të veçanta të qytetarëve të shtetit.

Shembulli tekstual: Identiteti kombëtar

[Shteti] është vend i shumë përkatësive kombëtare. [Shteti] u takon të gjithëve që jetojnë në të, të bashkuar me diversitetin tonë, historinë e përbashkët, qëllim dhe fat, dhe të përkushtuar për të punuar bashkërisht për avancimin e qeverisjes së mirë dhe të mirëqenies së të gjithë qytetarëve të [shtetit].

Shtetësia

Shumë kushtetuta pas konfliktit e adresojnë shtetësinë në një ose dy mënyra: qoftë nëpërmjet përshkrimit të kushteve specifike për shtetësi ose thjeshtë duke cekur se qytetarët kanë si të drejtë ashtu edhe obligim për marrjen e shtetësisë. Nëse shteti në kushtetutën e vet, përcakton detajisht kushtet për shtetësi, ky seksion përfshinë mjetet me anën e të cilave individët cilësohen për shtetësinë e shtetit. Mënyrat e zakonshme për marrjen e shtetësisë janë lindja në shtet, posedimi i njërit ose të dy prindërve si shtetasë, ose të qenit i natyralizuar si shtetas i atij shteti.

Shembulli tekstual: Shtetësia

Mundësia 1: Të drejtat dhe obligimet ndaj shtetësisë

Të gjithë qytetarët e [shtetit] u takojnë në mënyrë të barabartë të drejtat, privilegjet dhe përfitimet nga shtetësia; dhe në mënyrë të barabartë u nënshtrohen obligimeve dhe përgjegjësisë ndaj shtetësisë.

Mundësia 2: Kushtet për marrjen e shtetësisë

Cilido person që ka lindur në [shteti], që ka njërin prind qytetar të [shtetit], ose që është natyralizuar si qytetar i [shtetit], do të konsiderohet qytetar i [shtetit].

Kryeqyteti zyrtar, flamuri, himni, simboli dhe festat

Disa kushtetuta pas konfliktit i specifikojnë kryeqytetin e shtetit, flamurin zyrtar, simbolin, himnin dhe festat. Sido që të jetë, shumë kushtetuta pas konfliktit sigurojnë se specifikat e këtyre çështjeve duhet të përcaktohen me ligj. Nëse dispozitat e tilla janë të detajuara në kushtetutë, ato në përgjithësi janë përshkrime të thjeshta dhe të drejtpërdrejta.

Mundësia 1: Specifikimi i kryeqytetit të shtetit, flamurit, himnit, simbolit dhe festave në Kushtetutë

Kryeqyteti i [shtetit] është [kryeqyteti].
Flamuri kombëtar është [përshkrimi i flamurit].
[Shenja/simboli] i [shtetit] është [përshkrimi i shenjës/simbolit].
Himni kombëtar i [shtetit] është [titulli i himnit kombëtar].
Festat (t) kombëtare të [shtetit] [është/janë] [titulli dhe data(t) e festës(ave) kombëtare].

Mundësia 2: Përcaktimet specifike të kryeqytetit të shtetit, flamurit, himnit, simbolit dhe festave zyrtare i lihen ligjit

Përcaktimi i kryeqytetit, festave kombëtare, forma dhe dimensionet e flamurit dhe të simboleve kombëtare, përbajtja e tekstit të himnit kombëtar dhe përdorimi i tyre do të rregullohen me ligj.

Gjuha zyrtare

Disa kushtetuta pas konfliktit gjuhë zyrtare të shtetit përcaktojnë një ose më shumë gjuhë. Megjithatë, në shtetet ku fliten shumë gjuhë, njohja kushtetuese e një gjuhe zyrtare mund të çojë deri te fërkimi ose konflikti për shkak të marginalizimit të perceptuar të individëve që flasin gjuhë jozyrtare. Njëra mundësi është mandatimi i një ose më shumë gjuhëve zyrtare. Mundësia e dytë është shpallja e një ose më shumë gjuhëve zyrtare, në të njëjtën kohë duke njohur dhe mundësuar dhe/ose mbrojtur përdorimin e gjuhëve tjera. Kjo e fundit mund të dëshirohet në shtetet me shumë gjuhë indigjene ose rajonale.

Mundësia 1: Mandatimi i një ose më shumë gjuhëve zyrtare [Gjuha(ët)] do të jenë gjuhë zyrtare.

Mundësia 2: Mandatimi i gjuhës(ve) zyrtare, por mbrojtja edhe e gjuhëve tjera

[Gjuha(ët)] do të jenë gjuhë zyrtare. Garantohej barazia e të gjitha gjuhëve, ndërsa qytetarët kanë të drejtë t'i arsimojnë fëmijët e tyre në gjuhën e tyre amtare.

Gjendja e jashtëzakonshme

Kushtetutat e pas konfliktit zakonisht përfshijnë dispozita që kanë të bëjnë me gjendjet e jashtëzakonshme.

Definimi i gjendjes së jashtëzakonshme

Disa kushtetuta definojnë se çka e përbën një gjendje të jashtëzakonshme, qoftë gjatë gjendjes së luftës, rrezikut të drejtëpërdrejtë të pavarësisë dhe unitetit të vendit, ose në rast të fatkeqësive të rënda natyrore. Të tjerat, definimin dhe shpalljen e gjendjeve të jashtëzakonshme ua lënë zgjedhjes së një ose më shumë degëve të qeverisë.

Shembulli tekstual: Definimi i një gjendjeje të jashtëzakonshme

Mundësia 1: Definimi i shkoqitur

Shpallja e një gjendjeje të jashtëzakonshme mund të bëhet vetëm nëse jeta e kombit kërcënohet me luftë, pushtim, kryengritje të përgjithshme, çrregullim, fatkeqësi natyrore ose gjendje tjera të jashtëzakonshme publike; ndërsa shpallja është e domosdoshme për rivendosjen e paqes dhe rendit.

Mundësia 2: Mundësimi i qeverisë për definim

Kur duket se një rrezik i pashmangshëm ka pasojë të rënda për rendin publik ose në rast se ngjarjet paraqiten vetvetiu, për nga natyra ose rëndësia e tyre, karakteri i fatkeqësisë publike ose natyrore, [Kryetari, Kryeministri/shumica e anëtarëve të Kuvendit] mund ta shpallin gjendjen e jashtëzakonshme.

Autorizimi për shpalljen e gjendjes së jashtëzakonshme

Kushtetuta mund të përfshijë dispozitat që kanë të bëjnë me autorizimin për shpalljen e gjendjes së jashtëzakonshme. Disa vende pas konfliktit ua besojnë këtë kompetencë vetëm degës ekzekutive. Të tjerat kërkojnë konsensus më të gjerë siç është vota afirmative e dy të tretave shumicë të Kuvendit, me planin rezervë në rast se legjislativi nuk është në gjendje të takohet.

Shembulli tekstual: Autorizimi për

Mundësia 1: Ekzekutivi mund të shpallë

[Kryetari/Kryeministri] mund ta shpallë gjendjen e jashtëzakonshme.

Mundësia 2: Legjislativi mund të shpallë

Gjendja e jashtëzakonshme mund të shpallet me anë të një vote vërtetuese nga [shumica/dy të tretat] e anëtarëve të Kuvendit. Nëse Kuvendi nuk mund të thirret gjatë gjendjes së jashtëzakonshme, [kryetari] i [shtetit], me propozimin e [Këshillit të Ministrave], mban të drejtën për të lëshuar akte që e kanë fuqinë e ligjit, e që duhet të miratohen nga Kuvendi në takimin e parë të tij.

Kufizimet gjatë gjendjes së jashtëzakonshme

Po ashtu, Kushtetuta mund t'i definojë llojet dhe gamën e kufizimeve gjatë një gjendjeje të jashtëzakonshme. Kufizimi i tillë ka për qëllim ndalimin e të gjitha amandamenteve. Mundësia e dytë është kufizimi i të gjitha kufizimeve të lejueshme atyre që nuk i përkasin të drejtave fundamentale siç janë: e drejta për jetë, ndalimi i torturës, trajtimit mizor ose degradues, ose të definimeve ligjore të kundërvajtjeve dhe ndëshkimeve penale.

Po ashtu, gjatë një gjendjeje të jashtëzakonshme, kushtetutat, mund të përfshijnë një dispozitë që ndalon shpërbërjen ose suspendimin e cilitdo organ shtetëror ose të kompetencave të tyre të dhëna me kushtetutë.

Shembulli tekstual: Kufizimet

Nuk ka amandamente kushtetuese:

Në gjendje të jashtëzakonshme nuk mund të ndërmerren kurrfarë revizionime të Kushtetutës.

Nuk ka amandamente kushtetuese që kanë të bëjnë me të drejtat fundamentale:

Në gjendje të jashtëzakonshme të luftës, të drejtat dhe liritë e njeriut ashtu siç janë definuar me Kushtetutë dhe ligje tjera u nënshtrohen kufizimit vetëm me ligj.

Një ligj i tillë nuk mund të ndikojë në të drejtën për jetë, lirinë e të menduarit, ndërgjegjes, religjionit, si edhe të drejtën për të mos qenë subjekt i torturës ose trajtimit jonjerëzor dhe mizor.

Nuk ka shpërbërje të qeverisë

Kuvendi nuk mund të shpërbëhet në gjendje të jashtëzakonshme.

Kohëzgjatja e gjendjes së jashtëzakonshme

Hartuesit mund ta specifikojnë kohëzgjatjen maksimale të një gjendjeje të jashtëzakonshme dhe mënyrat, nëse ka ndonjë, me të cilat periudha e tillë të mund të zgjatet.

Shembulli tekstual: Kohëzgjatja

[Këshilli i Ministrave/Kryetari/Kryeministri] mund të shpallë një gjendje të jashtëzakonshme në njëren pjesë ose në tërë territorin shtetëror, që zgjatë aq kohë sa zgjatë rreziku, por jo më gjatë se [30/60/90] ditë.

Zgjatja e periudhës së jashtëzakonshme mund të bëhet vetëm me miratimin e [Kuvendit], për çdo [30] ditë, për një periudhë kohore jo më të gjatë se [90] ditë.

